

ROBERT CZARNOWSKI

## DZIAŁALNOŚĆ POLONIJNYCH ORGANIZACJI KOMBATANCKICH WE FRANCJI NA ŁAMACH TYGODNIKA „SYRENA”

Artykuł skupia się na analizie działalności wybranych polonijnych organizacji kombatanckich we Francji na łamach tygodnika „Syrena”. W tym celu została przeprowadzona szczegółowa inferencja wpływu Zjednoczenia Uchodźstwa Wojennego w Paryżu na środowisko polonijne, również analiza działalności Zarządu Głównego Federacji Polskich Obrońców Ojczyzny i Polskiej Organizacji Walki o Niepodległość, także Koła Grenadierów działającym w ramach Stowarzyszenia Polskich Kombatantów. Artykuł ukazuje, jak tygodnik „Syrena” dokumentował i promował uroczystości kombatanckie, takie jak np. Święto Żołnierza Polskiego. Ukazanie duszpasterstwa polonijnego w życiu polskich kombatantów będzie także ważnym elementem analizy. Treść „Listów do Redakcji” w „Syrenie” zostanie omówiona jako ważny głos czytelników w relacjach prasowych periodyku, a działalność Domu Kombatanta w Lille i Paryżu będzie symbolem wkładu kombatantów w życie kulturalne diaspory polskiej we Francji.

Artykuł opiera się na kwerendzie archiwaliów, korespondencji oraz relacji prasowych, ukazujących się w tygodniku „Syrena”, będącym kroniką życia kombatanckiego i ważnym narzędziem w zachowaniu dziedzictwa polskiej emigracji we Francji. W kontekście tego opracowania jednym z kluczowych źródeł do badań nad organizacjami wojskowymi i kombatanckimi są także zbiory archiwalne Polskiej Misji Katolickiej we Francji. Archiwum to gromadzi liczne dokumenty związane z działalnością polskich organizacji kombatanckich<sup>1</sup>.

---

Dr ROBERT CZARNOWSKI – Uniwersytet Warszawski, Wydział Dziennikarstwa Informacji i Bibliografii; e-mail: [r.czarnowski@uw.edu.pl](mailto:r.czarnowski@uw.edu.pl); ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3909-0600>.

<sup>1</sup> Archiwum Polskiej Misji Katolickiej we Francji [dalej: APMK], zespół I, sygnatury: E. VII. Polskie organizacje wojskowe we Francji; E. VII. 1. Polska Wojskowa Misja Likwidacyjna

Artykuły w czasopiśmie dostępne są na licencji Creative Commons Uznanie autorstwa – Użycie niekomercyjne – Bez utworów zależnych 4.0 Międzynarodowe (CC BY-NC-ND 4.0)

W tym kontekście bardzo ważne okazały się dotychczasowe badania autora dotyczące kwestii organizacji kombatanckich, historii emigracji polskiej i duszpasterstwa polonijnego, które znajdują swoje odzwierciedlenie w licznych publikacjach. Wśród nich na uwagę zasługuje edycja źródeł pt. *Kombatanci jako liderzy emigracji polskiej w świetle polonijnych francuskich źródeł archiwalnych*, artykuł *Stulecie wspólnot polonijnych we Francji w dokumentacji Polskiej Misji Katolickiej*, opublikowany w materiałach XLI Stałej Konferencji Muzeów, Archiwów i Bibliotek Polskich na Zachodzie, czy tekst *Duszpasterstwo rodzin polskich we Francji w kontekście historyczno-pastoralnym* zamieszczony w pracy zbiorowej *Budowanie więzi w małżeństwie i w rodzinie a emigracja. Teoria i praktyka*. Ważnym uzupełnieniem tych badań jest artykuł *Duszpasterstwo polskie we Francji i jego rola w podtrzymywaniu tożsamości narodowej w latach 1918-1939*, zawarty w materiałach XL Sesji Stałej Konferencji Muzeów, Archiwów i Bibliotek Polskich na Zachodzie<sup>2</sup>.

#### „SYRENA” JAKO GŁOS ŚRODOWISK KOMBATANCKICH WE FRANCJI

Jak wskazują badania źródłowe, tygodnik „Syrena”, wychodzący we Francji, był głosem środowisk kombatanckich oraz istotnym periodykiem polskiej

---

(PWML) we Francji i jej współpraca z PMK we Francji, 1945-1948; E. VII. 2. Stowarzyszenie Polskich Kombatantów we Francji; E. VII. 2. 4. Stowarzyszenie byłych Kombatantów (Polskich) we Francji. Paryż 1950-1977; E. VII. 2. 5. Maison des Anciens Combattants Polonais à Lille; Apel na rzecz Domu Polskiego Kombatanta w Lille; E. VII. 3. Polski Związek Inwalidów Wojennych we Francji (Union des Mutilés de Guerre Polonais en France) 1946-1982; E. VII. 4. Komitet Organizacyjny Kol. „Starych Grenadierów”; Związek b. Żołnierzy 2. Dywizji Strzelców Pieszych we Francji; E. VII. 5. Związek Rezerwistów i b. Wojskowych we Francji (Association des Anciens Combattants Polonais en France) 1945-1948, 1953, 1955, 1964, 1970, 1974-1977, 1981-1984, 1988. 1993-1994; E. VII. 6. Inne organizacje wojskowe; E. VII. 6. 3. Federacja Polskich Obrońców Ojczyzny; [Comité „Resistance et Solidarité”; Mouvement National de la Liberté; Comité de l'Europe Libre]; E. VII. 6. 4. Zjednoczenie Polskiego Uchodźstwa we Francji.

<sup>2</sup> Por. R. CZARNOWSKI, *Kombatanci jako liderzy emigracji polskiej w świetle polonijnych francuskich źródeł archiwalnych*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe i Edukacyjne SBP 2024; TEGOŻ, *Stulecie wspólnot polonijnych we Francji w dokumentacji Polskiej Misji Katolickiej*, [w:] *Materiały XLI Stałej Konferencji Muzeów, Archiwów i Bibliotek Polskich na Zachodzie. 100-lecie niepodległości Polski z perspektywy zbiorów i działalności instytucji zrzeszonych w MAB*, red. E.T. Kowalska, Londyn–Warszawa 2023, s. 89-118; TEGOŻ, *Duszpasterstwo rodzin polskich we Francji w kontekście historyczno-pastoralnym*, [w:] *Budowanie więzi w małżeństwie i w rodzinie a emigracja. Teoria i praktyka*, red. G. Koszałka, J. Młyński, Warszawa: Instytut Papieża Jana Pawła II 2018, s. 25-35; TEGOŻ, *Duszpasterstwo polskie we Francji i jego rola w podtrzymywaniu tożsamości narodowej w latach 1918-1939*, [w:] *XL Sesja Stałej Konferencji Muzeów, Archiwów i Bibliotek Polskich na Zachodzie*, Paryż–Warszawa 2019, s. 31-50.

emigracji powojennej. Setny numer tygodnika, wydany 31 grudnia 1949 r., przedstawia „panoramę” polonijnych organizacji kombatanckich we Francji. Na łamach tego numeru pojawiły się życzenia noworoczne skierowane do szerokiego spektrum odbiorców: członków, zarządów kół i okręgów, sympatyków ruchu kombatanckiego, a także rodaków przebywających na obczyźnie. Zostały wystosowane przez szereg kluczowych organizacji polonijnych, takich jak Federacja Polskich Obrońców Ojczyzny, Związek Rezerwistów i byłych Wojskowych, Samopomoc byłych Kombatantów Polskich we Francji (SKP), Związek Rodzin Obrońców Ojczyzny oraz Polska Organizacja Wojskowa Niepodległościowców (POWN). Wśród wyróżnionych instytucji znalazły się także Związek 2. Dywizji Strzelców Pieszych, Polski Związek Inwalidów Wojennych we Francji oraz Związek Oficerów Rezerwy i Związek Podoficerów Rezerwy<sup>3</sup>.

„Syrena” zwracała uwagę na kluczowe lokalizacje związane z działalnością polskich organizacji kombatanckich, takie jak Lille, Lens i Paryż. W tych ośrodkach koncentrowały się działania integrujące i wspierające polskich weteranów, a także prowadzono akcje mające na celu utrzymanie tożsamości narodowej i pamięci o walce Polaków podczas II wojny światowej. Dla lepszego zrozumienia zagadnienia należy wyjaśnić, że w numerze 73 z 26 czerwca 1949 r. tygodnik szczegółowo opisywał konflikty wewnętrzne w polskich środowiskach emigracyjnych, zwłaszcza te dotyczące relacji między „Syreną” a „Narodowcem”<sup>4</sup>. Konflikt ten wynikał z różnic ideologicznych oraz personalnych,

<sup>3</sup> „Syrena” nr 100, 31 grudnia 1949, s. 6.

<sup>4</sup> Niezależny dziennik polonijny „Narodowiec” został założony w 1908 r. w Niemczech przez Michała Kwiatkowskiego. W 1924 r. zdecydowano o jego przeniesieniu do Lens we Francji. Prawdopodobnie decyzja ta była spowodowana przybyciem tysięcy Polaków do pracy na francuskiej ziemi. Warto dodać, że „Narodowiec” miał dobrze prosperującą drukarnię, posiadał własną maszynę rotacyjną i zatrudniał w samej tylko poligrafii 30 pracowników. W latach dwudziestych, gdy polskie placówki konsularne dopiero się kształtowały, redaktorzy pisma pełnili rolę nieformalnych ambasadorów polskości, wspierając rodaków w adaptacji i integracji w społeczeństwie francuskim. Dziennik wykorzystywał swój wpływ, by w latach trzydziestych stać się obrońcą praw polskich górników dotkniętych gospodarczymi perturbacjami, stając się głosem tych, których sytuacja w dobie kryzysu była szczególnie trudna. W przededniu II wojny światowej, w latach 1939-1940, „Narodowiec” odegrał kluczową rolę w procesie formowania armii generała Sikorskiego. Po klęsce Francji w 1940 r. pismo zostało zawieszone, jednak już pod koniec 1944 r. ponownie zaczęło ukazywać się we Francji. Wskrzeszenie działalności dziennika odzwierciedlało odradzający się duch polskiej diaspory, gotowej ponownie włączyć się w proces odbudowy własnej tożsamości w powojennej Europie. Por. R. CZARNOWSKI, *Repatriacja i reemigracja Polaków z Francji do Polski w latach 1946-1948 na łamach prasy polonijnej „Narodowiec” i „Gazeta Polska”*, [w:] *Wokół „Katechizmu Biblioteki” Paula Ladewiga*, [t.] 3, red. Z. Gębołyś, K. Wodniak, Bydgoszcz:

które wpływały na kształtowanie się postaw i działań wśród polskich kombatanatów. „Syrena” podnosiła również kwestie zarzutów wobec byłego pułkownika Kotarby, które dotyczyły nieprawidłowości finansowych i organizacyjnych w ramach działalności misji. Te doniesienia miały na celu zwrócenie uwagi na konieczność transparentności i odpowiedzialności w zarządzaniu środkami przeznaczonymi dla kombatanatów<sup>5</sup>.

Tygodnik „Syrena” w tym samym numerze szczególną uwagę poświęcił krytyce niektórych organizacji emigracyjnych. W kontekście potrzeby integrowania się artykuł podkreśla znaczenie takich organizacji, jak Stowarzyszenie Polskich Kombatantów<sup>6</sup>, co przyczynić się miało do konsolidacji organizacji kombatanckich. Jednocześnie autor artykułu ostrzega przed działaniami tych, którzy „poszli na koniunkturę za ruble sowieckie” lub manifestują „postawę kapitulancą”<sup>7</sup>.

W świetle przytoczonych relacji prasowych należy dodać, że w numerze 74 z 3 lipca 1949 r. znajdują się odniesienia do aktywności polskich środowisk emigracyjnych we Francji, szczególnie w Lotaryngii. Podkreślona została walka z wpływami komunistycznymi, zwłaszcza w kontekście działalności organizacji lojalnych wobec władz w Polsce Ludowej, takich jak PPR. Artykuł wspomina, że organizacje polonijne w regionach takich jak Lotaryngia wykazują znaczną jedność i aktywność w działaniach patriotycznych, skutecznie odpierając próby infiltracji komunistycznej<sup>8</sup>. Opisano również bal zorganizowany przez polską organizację kombatancką we Francji. Podczas niego odbył

---

Wydawnictwo Kazimierza Wielkiego/UKW 2024, s. 139-154; A. PACZKOWSKI, *Prasa Polska we Francji (1918-1940)*, „Rocznik Historii Czasopiśmiennictwa Polskiego” 1969, nr 8, s. 531.

<sup>5</sup> „Syrena” nr 73, 26 czerwca 1949, s. 6-7.

<sup>6</sup> Pierwsze walne zebranie Stowarzyszenia Polskich Kombatantów (SPK) we Francji odbyło się w październiku 1946 r. Podczas tego spotkania podjęto kluczowe decyzje organizacyjne, w tym wybór Mariana Czarneckiego na stanowisko prezesa Zarządu. Ponadto, w celu lepszego odzwierciedlenia charakteru działalności, zmodyfikowano nazwę Stowarzyszenia na „Samopomoc Byłych Kombatantów Polskich we Francji”. Wcześniej funkcjonowała jako „Samopomoc Wojska”. Por. L. KĘDZIO-RA, *Polskie organizacje kombatanckie we Francji w latach 1945-1976*, Warszawa: Difin 2013, s. 55.

<sup>7</sup> „Syrena” nr 73, 26 czerwca 1949, s. 6-7.

<sup>8</sup> Por. Z. GIRZYŃSKI, *Walka o wpływy wśród Polonii we Francji w latach 1945-1952*, [w:] *Ze studiów nad polskim dziedzictwem w świecie. Księga dedykowana Profesorowi Edmundowi Gogolewskiemu*, red. L. Nowak, M. Szczerbiński, Gorzów Wielkopolski: Wydawnictwo Naukowe AJP 2002, s. 65-80; J. GRUSZYŃSKI, *Spółeczność polska we Francji w latach 1918-1978. Problemy integracyjne trzech pokoleń*, Warszawa: PWN 1981; W. MARKIEWICZ, *Przeobrażenia świadomości narodowej reemigrantów polskich z Francji*, Poznań: Wydawnictwo Poznańskie 1960; P. SĘKOWSKI, *Działalność przedstawicieli dyplomatycznych i konsularnych władz warszawskich Rzeczypospolitej Polskiej we Francji w latach 1944-1947*, „Dzieje Najnowsze” 44(2012), nr 3, s. 93-107; W. ŚLADKOWSKI, *Polacy we Francji*, Lublin: Polonia 1985.

się konkurs na królową balu, który, jak wynika z relacji, został celowo zmanipulowany przez członków PPR. Wybrano ich kandydatkę, co miało służyć kompromitacji organizacji kombatanckiej. Jednak zdemaskowano tę manipulację<sup>9</sup>.

#### ZJEDNOCZENIE POLSKIEGO UCHODŹSTWA WOJENNEGO W PARYŻU

Warto zwrócić uwagę, że tygodnik „Syrena” w swoich relacjach prasowych odnosi się także do działalności Zjednoczenia Polskiego Uchodźstwa Wojennego. Dzięki szczegółowym opisom z jego aktywności, gazeta informowała o bieżących sprawach tego stowarzyszenia.

W numerze 78 z 31 lipca 1949 r. zamieszczono relację z przyjęcia zorganizowanego przez ambasadora Jerzego Putramenta<sup>10</sup> w paryskiej ambasadzie. Niestety, wydarzenie, zaplanowane na 22 lipca, spotkało się z wyraźnym brakiem zainteresowania ze strony zaproszonych gości. Jak donosiła „Syrena”, na przyjęciu nie pojawili się ani francuscy ministrowie, ani wyżsi oficerowie czy naukowcy. Przyczyną tego były okoliczności dotyczące daty 22 lipca. Jej wybór był problematyczny dla niektórych zaproszonych gości w kontekście ówczesnych realiów politycznych. Istotna tu wydaje się również informacja o Drugim Walnym Zjeździe ZPUW, który odbywał się w Paryżu. Program zjazdu obejmował część oficjalną, w tym mszę św. w „kościelnie polskim”, przemówienia oraz odczytanie nadesłanych listów i depesz, a następnie obrady właściwe<sup>11</sup>.

Zgodnie z doniesieniami w numerze 79 „Syreny” z 7 sierpnia 1949 r. informowano o zbliżającym się do końca Zjeździe ZPUW, który odbywał się w Domu Kombatanta w Paryżu. W wydarzeniu uczestniczyli delegaci z terenów uchodźczych w Europie oraz z niektórych krajów zamorskich. W artykule podkreślono, że rozważano możliwość połączenia ZPUW ze Światowym Związkiem Polaków z Zagranicy<sup>12</sup>, co świadczyło o dążeniu do konsolidacji

<sup>9</sup> „Syrena” nr 74 z 3 lipca 1949 r., s. 6-7.

<sup>10</sup> Jerzy Putrament w latach 1947-1950 był ambasadorem RP w Paryżu. Por. R. CZARNOWSKI, *Polityka ks. Franciszka Cegielki wobec ambasady Polski Ludowej w Paryżu*, [w:] *XXXVIII Sesja Stałej Konferencji Muzeów, Archiwów i Bibliotek Polskich na Zachodzie. Materiały do biografii polskich emigrantów w zbiorach instytucji członkowskich MAB. Politycy i artyści*, Londyn–Warszawa: Polski Ośrodek Społeczno-Kulturalny 2017, s. 161-176.

<sup>11</sup> „Syrena” nr 78, 31 lipca 1949, s. 6-7.

<sup>12</sup> Światowy Związek Polaków z Zagranicy został powołany do życia z inicjatywy Rady Organizacyjnej Polaków z Zagranicy. Jego statut został przyjęty podczas II Zjazdu Polaków z Zagranicy w 1934 r. Głównym zadaniem organizacji było utrzymanie i rozwijanie łączności między diasporą polską za granicą a krajem ojczystym. Dnia 12 lutego 1933 r. powołano Radę Porozumiewawczą

polskiej diaspory<sup>13</sup>. W numerze 80 „Syreny” z 14 sierpnia 1949 r., w rubryce „Życie organizacyjne”, szczegółowo opisano przebieg Walnego Zjazdu ZPUW. Jak podano, w obradach uczestniczyli reprezentanci organizacji społecznych z 14 państw, w tym Austrii, Belgii, Luksemburga, Szwecji, Norwegii, Wielkiej Brytanii, Niemiec, Szwajcarii, Italii, Francji, Kanady i Libanu. Pomimo sporów politycznych, które miały miejsce podczas zjazdu, uchwały zostały przyjęte jednogłośnie. W wyniku obrad przyjęto deklarację ideową, która koncentrowała się na działaniach niepodległościowych, oraz protest przeciwko pozostawieniu polskich uchodźców w Niemczech po zakończeniu działalności Międzynarodowej Organizacji do spraw Uchodźców (IRO)<sup>14</sup>. Ponadto powołano nowe władze ZPUW, w tym Komitet Wykonawczy i Komisję Rewizyjną<sup>15</sup>.

#### ZWIĄZEK REZERWISTÓW I BYŁYCH WOJSKOWYCH POLSKICH WE FRANCJI

Wśród wielu organizacji, które powstały w celu wspierania Polaków za granicą, Związek Rezerwistów odgrywał szczególną rolę jako lider polskiej społeczności w tym kraju. Jego działalność nie tylko uwidacznia znaczenie tradycji wojskowych, ale także wpływa na integrację diaspory polskiej. Pokazuje, że można pielęgnować kulturową i narodową tożsamość, tworząc przestrzeń, w której Polacy czują się jak w domu, nawet z dala od ojczyzny. Związek Rezerwistów, jako przykład aktywnej organizacji polskiej emigracji, pokazuje, jak ważne jest wspólne działanie na rzecz budowy silnej i zintegrowanej wspólnoty polonijnej. Dzięki determinacji liderów oraz zaangażowaniu członków, Związek nie tylko pielęgnował tradycje wojskowe, ale także przyczyniał się do szerzenia polskiej kultury i tradycji<sup>16</sup>.

Związek Rezerwistów i byłych Wojskowych Polskich we Francji to doskonały przykład na to, że kombatanCI pełnili ważną rolę jako liderzy polskiej

---

Związków Polskich we Francji. Ta nowa struktura stała się kluczowym narzędziem integracji polskiej diaspory, zapewniając koordynację działań poszczególnych związków oraz nadając im spójny kierunek rozwoju. Por. „Rocznik Rady Porozumiewawczej Związków Polskich we Francji” 1937, s. 22-24.

<sup>13</sup> „Syrena” nr 79, 7 sierpnia 1949, s. 6-7.

<sup>14</sup> Dnia 1 lipca 1947 r. doszło do inauguracji działalności Międzynarodowej Organizacji do spraw Uchodźców (IRO). Zmagala się ona z wyzwaniem zarządzania populacją blisko 650 000 przesiedleńców, z czego ponad 307 000 stanowiło obywateli polskich.

<sup>15</sup> „Syrena” nr 80, 14 sierpnia 1949, s. 6.

<sup>16</sup> APMK, zespół I, sygn. E.VII.5, k. 1-30.

emigracji. Archiwa zgromadzone w Polskiej Misji Katolickiej stanowią nieocenione źródło wiedzy, które pozwala na głębsze poznanie historii tego Związku. W skład tych zasobów wchodzi m.in.: korespondencja związana z różnorodnymi uroczystościami, dokumenty organizacyjne, statuty oraz regulaminy, okólniki Zarządu Głównego, archiwalia z założenia koła w Paryżu, protokoły Okręgu Stowarzyszenia Rezerwistów i Wojskowych Paryż, Księga Protokołów Zebrań i dokumenty dotyczące Komisji Rewizyjnej. Dodatkowo, znajdują się tam informacje na temat działalności statutowej, spraw członkowskich, wydarzeń środowiskowych oraz współpracy z innymi organizacjami kombatanckimi. Te bogate zasoby archiwalne nie tylko dokumentują rozwój stowarzyszenia, lecz także ukazują dynamikę polskiej emigracji we Francji oraz rolę, jaką kombatancki odegrali w jej strukturze społecznej<sup>17</sup>.

Nie tylko zasób archiwalny zawiera świadectwa działalności Związku Rezerwistów i byłych Wojskowych Polskich we Francji. W numerze 56 z 27 lutego 1949 r. komentowano roczne walne zebranie Koła Rezerwistów i byłych Wojskowych w Lille. Zebranie miało charakter sprawozdawczy, podczas którego Zarząd Koła przedstawił podsumowanie swojej działalności, omawiając szereg inicjatyw integracyjnych i organizacyjnych. Wydarzenie to podkreśliło znaczenie regularnych spotkań kombatanatów, które służyły nie tylko wymianom informacji, ale także podtrzymywaniu więzi narodowych i wojskowych wśród polskiej diaspory we Francji<sup>18</sup>.

W numerze 73 z 26 czerwca 1949 r. „Syrena” opisała Zjazd II Okręgu Federacji w Metz, podczas którego wybrano nowe władze lokalne. Artykuł podkreślał znaczenie obchodów 20-lecia Związku Rezerwistów i byłych Wojskowych w Lille, zaplanowanych na 14 sierpnia. Uroczystości obejmowały mszę św., pochód z orkiestrą, składanie wieńców oraz występy artystyczne, a także odznaczenia dla zasłużonych członków przez francuskich przedstawicieli. W Lens odbyły się natomiast uroczystości kombatanckie, w tym procesja Bożego Ciała i wieczorna akademie z udziałem lokalnych władz francuskich i przedstawicieli organizacji polonijnych. Zarząd apelował o liczny udział rodaków, podkreślając wagę tych wydarzeń dla integracji społeczności<sup>19</sup>.

W tym samym numerze „Syrena” informowała o letnim balu kombatanatów w Saint-Denis, zaplanowanym na 9 lipca 1949 r. Jego zamierzeniem było zbieranie funduszy na cele dobroczynne związku. W programie przewidziano

<sup>17</sup> R. CZARNOWSKI, *Zasób archiwalny Polskiej Misji Katolickiej we Francji. Inwentarze*, t. 1, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe i Edukacyjne SBP, s. 141-152.

<sup>18</sup> „Syrena” nr 56, 27 lutego 1949, s. 7.

<sup>19</sup> „Syrena” nr 73, 26 czerwca 1949, s. 6-7.

część artystyczną oraz bufet. Artykuł poruszał także problem letnich wakacji polskich studentów, którzy borykali się z brakiem środków na utrzymanie i schronienie. Autor apelował o przyjęcie ich pod dachy polskich rodzin na czas wakacji, co świadczyło o społecznej odpowiedzialności redakcji<sup>20</sup>.

Nie mniej istotna jest relacja z 31 lipca 1949 r. W numerze 78 „Syrena” poświęciła znaczną część wydania obchodom 20-lecia Związku Rezerwistów i byłych Wojskowych. Artykuł podkreślał stabilność wewnętrznej struktury Związku, wskazując na niewielką liczbę zmian kadrowych na najwyższych stanowiskach w ciągu 20 lat istnienia. Przedstawiono historię i rozwój organizacji od powstania pierwszych kół w latach dwudziestych, przez ich zjednoczenie w stowarzyszenie, aż po największy rozwój w latach trzydziestych, kiedy Związek liczył 140 kół i 20 tysięcy członków. W momencie publikacji aż 100 kół posiadało swoje sztandary, a liczba kół wzrosła do 162. Autor zaznaczył także zaangażowanie Związku w organizację Armii Polskiej we Francji oraz udział jego członków w Ruchu Oporu<sup>21</sup>.

W tym samym numerze zamieszczono komunikat Zarządu Głównego Związku Rezerwistów i byłych Wojskowych, w którym wezwano członków do uczestnictwa w obchodach 20-lecia. Podkreślono konieczność obecności wszystkich sztandarów oraz zorganizowania wspólnych wyjazdów autobusami, aby uniknąć braku możliwości zjawienia się niektórych członków. Zarząd starał się również o zniżkę kolejową dla delegatów. Program uroczystości obejmował nabożeństwo w kaplicy Polskiej, pochód z orkiestrą „Escadron de Flandres”, posiedzenie Związku, akademię z programem artystycznym oraz zabawę taneczną w Domu Kombatanta<sup>22</sup>.

Warto zauważyć, że w numerze 79 z 7 sierpnia 1949 r. „Syrena” relacjonowała Walny Zjazd VI Okręgu Stowarzyszenia Rezerwistów i byłych Wojskowych w Rosieres (Cher). Po uroczystym nabożeństwie złożono wieniec pod pomnikiem poległych żołnierzy. Prezes Okręgu wygłosił przemówienie, w którym złożył sprawozdanie z działalności z zeszłego roku, wspomniawszy o trudnościach związanych z „zeszłymi z drogi polskiej” członkami. Mimo to wyraził wiarę w dalszy rozwój stowarzyszenia, opierając się na ideach niepodległościowych<sup>23</sup>. Z kolei w numerze 80 z 14 sierpnia 1949 r. zamieszczono

---

<sup>20</sup> Tamże.

<sup>21</sup> „Syrena” nr 78, 31 lipca 1949, s. 6-7.

<sup>22</sup> Tamże.

<sup>23</sup> „Syrena” nr 79, 7 sierpnia 1949, s. 6-7.



ostatni komunikat Zarządu Głównego dotyczący obchodów 20-lecia. Podkreślono konieczność przybycia wszystkich sztandarów oraz zabrania odznaczeń. Członkowie Związku mieli udzielać pomocy na dworcu kolejowym w Lille<sup>24</sup>.

W kontekście dotychczasowych badań źródłowych nie można pominąć relacji w numerze 168 z 21 kwietnia 1951 r., gdzie szczegółowo opisano nadchodzący Zjazd Okręgu 8-go Związku Rezerwistów i byłych Wojskowych, zaplanowany na 13 maja 1951 r. w Rosieres, w pobliżu stacji kolejowej St. Florent-sur-Cher. Zjazd, organizowany w ramach obchodów Święta Konstytucji 3 Maja oraz 15-lecia Okręgu, zgromadził wybitne osobistości z kręgów kombatanckich i francuskich. Program obejmował uroczysty przemarsz z pocztami sztandarowymi oraz dziećmi w strojach narodowych do kościoła, gdzie chór polski wykonał pieśni podczas mszy. Następnie odbyło się wspólne zdjęcie, złożenie wieńca pod pomnikiem oraz odśpiewanie hymnu narodowego. Po części oficjalnej rozpoczęły się obrady Zjazdu, podczas których przeprowadzono wybory nowych władz Zarządu Okręgu. Uroczysta akademicka z referatami okolicznościowymi oraz całonocny bal z towarzyszeniem dobowej orkiestry zakończyły wydarzenie. Sekretarz generalny Torbak oraz kierownik Okręgu W. Polarczyk zaapelowali o liczne przybycie członków kół i bratnich organizacji<sup>25</sup>.

Jak podaje relacja w 169 numerze „Syreny”, w niedzielę, 15 kwietnia 1951 r., w Chambon-Fougerolles odbyła się uroczystość poświęcenia sztandaru Koła Rezerwistów i byłych Wojskowych. Ceremonia, poprzedzona kazaniem ks. dziekana Knapika, miała miejsce w kościele, po czym zorganizowano akademię. Wśród przemawiających wyróżnili się prezes miejscowego Koła, Stanisław Mikołajski, oraz bracia Kordylewscy, którzy zaprezentowali swoje występy. Po części oficjalnej odbyła się zabawa taneczna. Następnego dnia, z okazji wizyty prezesa Federacji Kędzi oraz sekretarza generalnego Federacji, dr. Paczyńskiego, zwołano nadzwyczajne walne zebrania kół Rezerwistów i byłych Wojskowych. Podczas spotkań podsumowano dotychczasowe osiągnięcia oraz uchwalono plany na przyszłość, podkreślając niezłomną postawę niepodległościową polskich kombatanów<sup>26</sup>.

<sup>24</sup> „Syrena” nr 80, 14 sierpnia 1949, s. 6-7.

<sup>25</sup> „Syrena” nr 168, 21 kwietnia 1951, s. 3.

<sup>26</sup> „Syrena” nr 169, 28 kwietnia 1951, s. 6

## FEDERACJA POLSKICH ZWIĄZKÓW OBROŃCÓW OJCZYZNY

Federacja Polskich Związków Obrońców Ojczyzny miała charakter organu koordynującego związki i stowarzyszenia byłych wojskowych. Na podstawie analizy historycznej można stwierdzić, że w okresie wojny zajmowała się tworzeniem biur rekrutacyjnych dla poborowych m.in. w Lille i Paryżu. Jak sugerują dane źródłowe, w czasie okupacji Francji Federacja zmuszona była zawiesić swoją działalność statutową, jednak część jej członków zasiłała szeregi Polskiej Organizacji Walki o Niepodległość (POWN). Zgodnie z analizą źródłową przeprowadzoną przez Leszka Kędziorę, po wyzwoleniu Francji przedwojenni działacze FPZOO uznali, iż nadeszła stosowna chwila do wznowienia działalności statutowej. Autor twierdzi, że od marca 1949 r. FPZOO posiadała w terenie dziesięć okręgów: Bruay (de partament nr 14 – Calvados), Dourges (62 – Pas-de-Calais), Douai (59 – Nord), Valenciennes (59 – Nord), Lens (62 – Pas-de-Calais), Tuluza (31 – Haute-Garonne), Le Mans (72 – Sarthe), Metz (57 – Moselle), Miluza (68 – Haut-Rhin) i Północ (59 – Nord; brak wskazania miejscowości)<sup>27</sup>.

W kontekście upowszechniania działalności Federacji Polskich Związków Obrońców Ojczyzny szczególną rolę odegrał polonijny tygodnik „Syrena”. Periodyk ten stał się ważnym narzędziem dokumentującym wiele wydarzeń dotyczących działalności Federacji. W związku z powyższym w numerze 56 z 27 lutego 1949 r. opisano działalność Federacji w Lille, gdzie pod przewodnictwem prezesa Kędzi odbyło się posiedzenie Zarządu Głównego. Spotkanie zaowocowało utworzeniem Okręgu północnego Federacji z siedzibą w Lille oraz przygotowaniem materiałów i programu obchodów narodowych, w tym uroczystości ku czci Juliusza Słowackiego, Fryderyka Chopina oraz Konstytucji 3 Maja. Artykuł podkreślał znaczenie takich inicjatyw w podtrzymywaniu tradycji i kultury polskiej na emigracji<sup>28</sup>.

W odniesieniu do analizowanego zagadnienia w numerze 78 z 31 lipca 1949 r. tygodnik opublikował komunikat Zarządu Głównego Federacji Polskich Obrońców Ojczyzny dotyczący procedury ubiegania się o medale wojskowe. W artykule szczegółowo opisano wymagania formalne, w tym konieczność wypełnienia kwestionariusza oraz załączenia oświadczeń dwóch kolegów lub dowódców, które miały potwierdzić spełnienie warunków do

<sup>27</sup> L. KĘDZIORA, *Polskie organizacje kombatanckie*, s. 73-74.

<sup>28</sup> „Syrena” nr 56, 27 lutego 1949, s. 7.

otrzymania medalu oraz prawidłowość podanych danych ewidencyjnych. Artykuł podkreślał znaczenie rzetelności w procesie weryfikacji, co miało zapewnić godne uhonorowanie zasług kombatanatów<sup>29</sup>.

Z kolei 7 sierpnia 1949 r. w numerze 79 w rubryce „Życie organizacyjne” zamieszczono ogłoszenie Zarządu Głównego Federacji dotyczące uroczystości z okazji Święta Żołnierza. Nabożeństwo miało się odbyć w „kościelisku polskim” w Paryżu, a wieczorem zaplanowano pochód z Kolonii paryskiej przy metrze George V do Łuku Triumfalnego, gdzie żołnierze 1. i 2. Dywizji Piechoty, Polskich Sił Zbrojnych na Zachodzie (POWN) oraz Armii Krajowej mieli zapalić znicz na Grobie Nieznanego Żołnierza. Zarząd apelował do wszystkich stowarzyszeń paryskich o wydelegowanie pocztów sztandarowych oraz do Polaków o uczestnictwo w uroczystości, dodając, że „obowiązkiem każdego niepodległościowca jest wzięcie udziału w tych patriotycznych uroczystościach”<sup>30</sup>.

W „Syrenie” opublikowano również komunikat Zarządu Głównego Federacji Polskich Związków Obrońców Ojczyzny dotyczący prawa polskich kombatanatów do otrzymania „La Medaille Commemorative Francaise de la Guerre”. Wymagane było złożenie wniosku zawierającego dane personalne, stopień wojskowy, numer ewidencyjny oraz kartę demobilizacyjną. Członkowie POWN musieli dodatkowo dołączyć zaświadczenie o przynależności do Ruchu Oporu. Do wniosku należało dać znaczek pocztowy o wartości 15 franków, przeznaczony na wysłanie dyplomu<sup>31</sup>.

W celu pogłębienia analizy Federacji Polskich Związków Obrońców Ojczyzny godny uwagi jest tekst z numeru 74, z 3 lipca 1949 r., w którym opisuje się znaczenie Walnego Zjazdu Okręgu II Federacji, odbytego 19 czerwca 1949 r. w Metz. W zjeździe uczestniczyli delegaci z Merlebach, Metz, Thionville, Rombas oraz przedstawiciele organizacji polonijnych, takich jak Związek Harcerstwa Polskiego, POWN i Sokoła. Podkreślono 40% wzrost liczby członków w ostatnim roku oraz przyjęto rezolucję wyrażającą solidarność z uchwałami Walnego Zjazdu Federacji w Paryżu<sup>32</sup>.

<sup>29</sup> „Syrena” nr 78, 31 lipca 1949, s. 6-7.

<sup>30</sup> „Syrena” nr 79, 7 sierpnia 1949, s. 6-7.

<sup>31</sup> Tamże, s. 6.

<sup>32</sup> „Syrena” nr 74, 3 lipca 1949, s. 6-7.

## POLSKA ORGANIZACJA WALKI O NIEPODLEGŁOŚĆ (POWN)

NA podstawie analizy tekstów źródłowych, której dokonał Leszek Kędziora, można stwierdzić, że Polska Organizacja Walki o Niepodległość (POWN) została utworzona w drugiej połowie 1941 r. jako Polska Organizacja Niepodległościowa (PON), działająca pod kryptonimem „Monika”. Jej głównym celem było utrzymanie dominacji politycznej rządu emigracyjnego nad polskimi ośrodkami we Francji. Zgodnie z danymi wiadomo, że pion wojskowy organizacji, oznaczony jako „Monika W”, koncentrował się na prowadzeniu działań dywersyjnych przeciwko okupantowi. Jak sugerują źródła, w szeregach PON znaleźli się m.in. przedwojenni działacze kombatanccy, którzy w nowych warunkach podjęli zadania mające na celu rozszerzenie ruchu oporu na terenie Francji. W lutym 1944 r. nastąpiło połączenie pionu cywilnego z wojskowym, co stanowiło istotny krok w konsolidacji struktur organizacyjnych. Jak wskazuje literatura przedmiotu, kolejnym etapem było włączenie w kwietniu 1944 r. Organizacji Wojskowej, działającej na terenie okupowanej części Francji i złożonej z żołnierzy pochodzących z siedemnastu kompanii pracy. W ten sposób powstała POWN, której głównym zadaniem było odseparowanie Polonii od wpływów komunistycznych, aby jej członkowie nie angażowali się w działania FTPF, organizacji o odmiennych celach perspektywicznych. W kontekście przytoczonych dokumentów warto zauważyć, że po wyzwoleniu Francji POWN przekształciła się w Stowarzyszenie Członków Polskiej Organizacji Walki o Niepodległość im. gen. Władysława Sikorskiego. Odwołując się do cytowanych tekstów należy podkreślić, że 4 listopada 1945 r. w Paryżu odbył się Konstytucyjny Zjazd Władz Naczelnych Szefów Okręgów, zorganizowany z inicjatywy Władz Naczelnych POWN. W wydarzeniu uczestniczyło 72 członków organizacji, a jego celem było formalne powołanie stowarzyszenia<sup>33</sup>.

W kontekście upowszechniania aktywności POWN istotną rolę odegrał polonijny tygodnik „Syrena”. Stał się on ważnym narzędziem w dokumentowaniu i propagowaniu działań polskiego ruchu oporu. W numerze 78 z 31 lipca 1949 r. opisano obchody piątej rocznicy „odtajnienia działań” polskiego Ruchu Oporu we Francji. Artykuł zwrócił uwagę na istotne znaczenie POWN, której działania były prowadzone na rozkaz i pod kierownictwem rządu. Podkreślono apel Zarządu do wszystkich kół Związku byłych członków POWN o czynne uczestnictwo w obchodach organizowanych w ramach kolonii przez

<sup>33</sup> L. KĘDZIORA, *Polskie organizacje kombatanckie*, s. 61-62.

KTM, na apel Centralnego Związku Polaków. W artykule szczególnie zaakcentowano potrzebę podkreślenia poświęcenia Polaków w szeregach POWN. Sugerowano, że w miejscach, gdzie nie zaplanowano obchodów, zarządy kół powinny wyjść z inicjatywą ich organizacji, a Zarząd Główny zobowiązał się do wsparcia poprzez dostarczenie materiałów programowych i broszur w języku francuskim do wykorzystania podczas obchodów<sup>34</sup>.

Z kolei w numerze 80 tygodnika z 14 sierpnia 1949 r. opublikowano wyjaśnienie Zarządu Głównego POWN dotyczące rozesłanego pisma wśród kół, które odnosiło się do ankiety na temat połączenia Związku byłych członków POWN z ZUPRO – Północ<sup>35</sup>. Wyjaśniono, że pismo to zostało rozesłane z inicjatywy Ireneusza Formickiego bez uchwały Zarządu, który uznał działania Formickiego za sprzeczne z podstawowymi zasadami POWN. Zarząd Główny zaznaczył, że nie może zaaprobować tej inicjatywy i wezwał zarządy okręgów i kół do zajęcia stanowiska negatywnego w tej sprawie<sup>36</sup>.

#### KOŁA GRENADIERÓW PRZY STOWARZYSZENIU POLSKICH KOMBATANTÓW WE FRANCJI

Jak zauważył badacz organizacji kombatanckich we Francji Leszek Kędziora, w 1948 r. w Londynie powołano do życia organizację kombatancką

<sup>34</sup> „Syrena” nr 78, 31 lipca 1949, s. 6-7.

<sup>35</sup> Związek Uczestników Polskiego Ruchu Oporu we Francji (ZUPRO) był organizacją kombatancką, która powstała z inicjatywy byłych członków Polskiej Organizacji Walki Narodowej (POWN). Na czele związku stał Antoni Józef Zdrojewski, który po zakończeniu działań partyzanckich w trzecim kwartale 1944 r., aż do demobilizacji w 1947 r., pełnił różnorodne funkcje wojskowe w strukturach podległych Dowództwu Polskich Sił Zbrojnych w Londynie. Jednocześnie, działając w konspiracji, Zdrojewski zorganizował ZUPRO, dzieląc w ten sposób środowisko POWN. Oficjalne zawiązanie organizacji miało miejsce 31 października 1945 r., co zostało odnotowane przez publikację „Wierna Polska”. Alternatywną nazwą związku było „Związek Byłych Uczestników Ruchu Oporu” (ZBURO), a wzmianki o jego istnieniu pojawiły się już w 1945 r. Związek wyróżniał się liberalnym podejściem do pochodzenia swoich przyszłych członków, w przeciwieństwie do innych podobnych organizacji i stowarzyszeń. Do ZUPRO mogli przystąpić nie tylko członkowie ruchu oporu, ale również osoby deportowane oraz jeńcy wojenni. Organizacja zrzeszała uczestników walk ruchu oporu działających nie tylko we Francji, ale również w Belgii i Holandii. Związek miał na celu nie tylko podtrzymanie solidarności żołnierskiej, lecz także dążenie do uzyskania dla swoich członków należnych uprawnień w uznaniu ich walki z niemieckim agresorem na wymienionych terytoriach. Bliski związek między ZUPRO a POWN został udokumentowany w zachowanym sprawozdaniu z Nadzwyczajnego Zjazdu POWN, który odbył się 3 marca 1946 r. Sprawozdanie zawiera informacje na temat nieudanej próby połączenia obu organizacji. Por. L. KĘDZIORA, *Polskie organizacje kombatanckie*, s. 67-68.

<sup>36</sup> „Syrena” nr 80, 14 sierpnia 1949, s. 6-7.

pod nazwą Koło Grenadierów „Wielka Brytania”. Zrzeszała ona byłych żołnierzy 1. Dywizji Grenadierów oraz członków Brygady Grenadierów, utworzonej w 1942 r. i stacjonującej wówczas w Szkocji. Brygada Grenadierów stanowiła integralną część 4. Dywizji Piechoty, kontynuując tradycje 1. Dywizji Grenadierów, która została sformowana we Francji i w 1940 r. walczyła na terenach Alzacji oraz Lotaryngii. W świetle analizowanych materiałów archiwalnych wiadomo, że pierwszym prezesem Koła, którego celem było zjednoczenie grenadierów rozproszonych po całym świecie, został major Stanisław Lis, pełniący tę funkcję przez kolejne 20 lat. Źródła notują, że w grudniu 1948 r. we Francji ok. 700 byłych grenadierów podjęło próbę zorganizowania się przy tamtejszym Stowarzyszeniu Polskich Kombatantów (SPK)<sup>37</sup>.

W celu lepszego zrozumienia zagadnienia należy wyjaśnić, że losy grenadierów – zarówno tych, którzy powrócili do kraju, jak i tych, którzy pozostali na emigracji – po zakończeniu II światowej były na ogół bardzo trudne. W kraju traktowano ich źle. Wielu było szykanowanych w okresie stalinizmu, a niektórych nawet skazano za niepopołnione czyny. Mieli kłopoty z otrzymaniem dobrej pracy, a kontynuacja służby w Wojsku Polskim była bardzo ryzykowna. Grenadierzy, którzy pozostali na obczyźnie, też nie mieli łatwej drogi. Nowy rozdział swojego życia rozpoczynali bez dostatecznych środków materialnych. Trudna sytuacja finansowa zmuszała ich często do podejmowania każdej pracy. Na przykład dowódca 1. Dywizji Grenadierów gen. Bronisław Duch i dowódca artylerii dywizyjnej gen. Rudolf Niemira z oszczędności i pożyczek zakupili domy. Żyli skromnie z prowadzenia domów i wynajmu mieszkań. Trzeba jednak podkreślić, że środowisko grenadierskie na uchodźstwie, w przeciwieństwie do krajowego, skonsolidowało się natychmiast po wojnie. Społeczność grenadierska od lat dążyła do upamiętnienia walk 1. Dywizji Grenadierów na polach Lotaryngii. Z tą myślą gromadzono fundusze podczas okolicznościowych uroczystości rocznicowych. Głównie dzięki staraniom grenadierów osiadłych na wychodźstwie wzniesiono pod Lagarde pomnik poświęcony żołnierzom 1. Dywizji Grenadierów<sup>38</sup>.

W tym kontekście polonijny tygodnik „Syrena” odegrał kluczową rolę w dokumentowaniu historii polskich grenadierów we Francji. W numerze 73 z 26 czerwca 1949 r. zamieszczono szczegółowy opis działań 1. Dywizji Grenadierów podczas walk z Niemcami w czerwcu 1940 r. Autor przedstawił dramatyczny obraz wycofywania się polskich żołnierzy, współpracujących

<sup>37</sup> L. KĘDZIORA, *Polskie organizacje kombatanckie*, s. 58.

<sup>38</sup> T. CZAK, J. SMOLIŃSKI, *1 Dywizja Grenadierów w kampanii francuskiej 1940 roku*, Warszawa–Pruszków: Ulmak 1998, s. 70-71.

z XX Korpusem Francuskim i jednostkami obsadzającymi linię Maginota. Polacy, mimo formalnego braterstwa broni z wojskami francuskimi, byli osamotnieni w swoich działaniach, zmagając się z ciągłymi atakami wroga. Decyzja o walce do końca, mimo strat sięgających 45% stanu jednostki, została podjęta przez polskich dowódców. Walki toczyły się m.in. w Lotaryngii, w miejscowościach Hurbache i Lagarde, gdzie doszło do szczególnie intensywnych starć. Wobec okrażenia przez Niemców i braku możliwości przebiccia się na południe Francji lub do Szwajcarii, dywizja została zmuszona do kapitulacji<sup>39</sup>.

W świetle przytoczonych dotychczas relacji prasowych warto jeszcze wspomnieć o uroczystości Koła Grenadierów w Bruay-en-Artois zorganizowanej 26 czerwca 1949 r. z okazji 9. rocznicy walk 1. Dywizji Grenadierów. W trakcie mszy św. poświęcono sztandar Koła Stowarzyszenia Polskich Kombatanatów. Po mszy uczestnicy, w tym orkiestra dęta „Echo”, przeszli przez miasto. Złożono wieniec pod pomnikiem ku czci poległych grenadierów, odśpiewano hymny narodowe Polski i Francji. Wydarzenie zakończono pamiątkową fotografią. Podczas popołudniowej akademii przemawiali liderzy polonijni, przypominając o wartościach takich jak „Bóg, Honor, Ojczyzna” oraz o walkach 1. Dywizji Grenadierów. Wręczono odznaczenia, m.in. Croix de Guerre. Wystąpiły polskie zespoły artystyczne, takie jak Chór Harcerski, Chór „Cecylia Wanda” i zespół teatralny „Wesoły Krakus”. Szczególnym punktem była inscenizacja jednoaktówki „Janek, służący doktora”. Wieczorem odbyła się zabawa taneczna<sup>40</sup>.

Z kolei w numerze 78 z 31 lipca 1949 r. „Syrena” relacjonuje uroczystości z okazji święta Dywizji Grenadierów, które odbyły się w Tuluzie. Podczas ceremonii dekorowano członków koła jenieckiego byłych grenadierów odznaczeniami polskimi i francuskimi, w tym Legią Honorową, Médaille Militaire oraz Croix de Guerre. Grenadierzy otrzymali również krzyże wojenne. Po dekoracji odbyła się defilada oraz złożono kwiaty przed pomnikiem poległych. Następnie, w obecności przedstawicieli Federacji francuskiej, wręczono polskie odznaczenia, w tym Krzyż Walecznych Andrzejowi Plucie, oraz Brązowe Krzyże Zasługi z Mieczami kilku innym członkom. Medal Wojska otrzymało 20 grenadierów. Uroczystość zakończyła się skromnym obiadem żołnierskim, a zebrane podczas niej 2910 franków przeznaczono na budowę pomnika grenadierów<sup>41</sup>.

<sup>39</sup> „Syrena” nr 73, 26 czerwca 1949, s. 5.

<sup>40</sup> „Syrena” nr 74, 3 lipca 1949, s. 6-7.

<sup>41</sup> „Syrena” nr 78, 31 lipca 1949, s. 6-7.

## TOWARZYSTWO OPIEKI NAD GROBAMI ZASŁUŻONYCH OJCZYŹNIE POLAKÓW WE FRANCJI

Odwołując się do kolejnych tekstów tygodnika „Syrena” odnoszących się do organizacji kombatanckich we Francji, nie sposób przejść obojętnie obok tematu dotyczącego Towarzystwa Opieki nad Grobami Zasłużonych Ojczyźnie Polaków we Francji. W numerze 78 z 31 lipca 1949 r. opublikowano doniesienie o znaczącej inicjatywie tego Towarzystwa. Opisano podjętą decyzję o odnowieniu tzw. Grobu Sarkofagowego, w którym spoczęło 29 członków Rządu Narodowego z 1831 r. Ze względu na zaawansowany stopień zniszczenia sarkofagu oraz brak wystarczających środków finansowych na jego renowację, Zarząd Główny Federacji Polskich Obrońców Ojczyzny zdecydował się wesprzeć tę inicjatywę. Zebrane fundusze miały zostać przeznaczone nie tylko na prace konserwatorskie, ale także na wyrycie na pomniku nazwisk pochowanych tam żołnierzy, co miało na celu utrwalenie ich pamięci wśród kolejnych pokoleń Polonii francuskiej<sup>42</sup>.

## UROCZYSTOŚCI KOMBATANCKIE

W dalszej części analizy podjęta zostanie refleksja dotycząca kluczowych uroczystości kombatanckich opisywanych na łamach „Syreny”. W periodyku znajdują się relacje z obchodów takich uroczystości, jak m.in.: Święto Żołnierza Polskiego, rocznice walk polskich we Francji w czerwcu 1940 r. czy ceremonie związane z poświęceniem sztandarów organizacji kombatanckich. Szczególne miejsce zajmowały także obchody Święta Konstytucji 3 Maja, które organizowano w różnych regionach Francji: Paryżu, Le Mans czy Alzacji. Analiza relacji z tych uroczystości pozwala zrozumieć, jak ważną rolę odgrywały one w życiu polskiej diaspory kombatanckiej we Francji. Dzięki szczegółowym opisom i relacjom czasopismo stało się kroniką tych wydarzeń.

## ŚWIĘTO ŻOŁNIERZA POLSKIEGO

W numerze 79 „Syreny” z 7 sierpnia 1949 r. zamieszczono obszerny tekst poświęcony Świętu Żołnierza Polskiego. Artykuł rozpoczął się od opisu

---

<sup>42</sup> Tamże.



wydarzeń związanych z Bitwą Warszawską, podkreślając jej historyczne znaczenie oraz heroizm narodu polskiego, który zjednoczył się w walce o wolność. Autor zwrócił uwagę na aktualność tego święta w ówczesnych realiach, a także na zaangażowanie członków Stowarzyszenia Rezerwistów i byłych Wojskowych w te wydarzenia. W tekście zawarto apel, aby po zlocie w Lille w polskich ośrodkach we Francji zorganizowano masowe obchody Święta Żołnierza. Artykuł zakończono patriotycznymi wezwaniami, takimi jak: „Niechaj odżyją nastroje tamtych dni” oraz „Niech żyje Wolna, Cała i Niepodległa Rzeczpospolita!”<sup>43</sup>.

Z kolei w 80 numerze tygodnika, wydanym 14 sierpnia 1949 r., zamieszczono krótką informację przypominającą o obchodach Święta Żołnierza wraz ze skróconym programem uroczystości. W tym samym numerze opisano protest Koła byłych Wojskowych Polaków w Thionville, które sprzeciwiło się wykorzystywaniu grobów polskich bohaterów narodowych w Dieuze do celów propagandy bolszewickiej. Koło zaapelowało do władz kombatanckich o podjęcie działań mających na celu ochronę tych miejsc<sup>44</sup>. Zawarto też ogłoszenie dotyczące uroczystych obchodów Święta Żołnierza zorganizowanych przez to Koło. Program obejmował mszę św., akademię w sali Hotel de France oraz bal, z różnymi opłatami wstępu dla pań i panów<sup>45</sup>.

#### OBCHODY ROCZNICOWE

W numerze 73 z 26 czerwca 1949 r. opisano obchody dziewiątej rocznicy walk polskich we Francji w czerwcu 1940 r. Uroczystości rozpoczęły się mszą św. w „kościelnie polskim”, odprawioną w intencji poległych żołnierzy. Następnie zorganizowano wspólny obiad w Domu Kombatanta, a wieczorem odbyła się część artystyczna, która zgromadziła liczne grono kombatantów i ich rodzin. W tym samym numerze opisano poświęcenie sztandaru SPK w Commentry, które obejmowało nabożeństwo, pochód do pomnika Nieznanego Żołnierza oraz akademię i zabawę taneczną w lokalnym hotelu. Wspomniano także o mszy św. w Dieuze, odprawionej 25 czerwca 1949 r. przez ks. dziekana Miedzińskiego, kapelana 1. Dywizji Grenadierów, w celu upamiętnienia poległych żołnierzy<sup>46</sup>.

<sup>43</sup> „Syrena” nr 79, 7 sierpnia 1949, s. 5.

<sup>44</sup> „Syrena” nr 80, 14 sierpnia 1949, s. 1.

<sup>45</sup> Tamże.

<sup>46</sup> „Syrena” nr 73, 26 czerwca 1949, s. 6.

W numerze 168 „Syreny” z 21 kwietnia 1951 r. opisano uroczystość poświęcenia sztandaru piątego Koła Stowarzyszenia Polskich Kombatantów oraz trzeciego grenadierskiego. Sztandar został wykonany przez siostry benedyktyнки w Paryżu. Wydarzenie rozpoczęło się mszą św. odprawioną przez ks. Dreszera, miejscowego duszpasterza polskiego. Wokół ołtarza zgromadziły się poczty sztandarowe stowarzyszeń polonijnych oraz organizacji kombatanckich z Francji i Belgii. Po liturgii odbył się występ chóru męskiego pod dyktando p. Gałkowskiej, miejscowej nauczycielki w szkole polskiej. Część oficjalną zakończyły przemówienia w języku polskim i francuskim oraz recytacja przez polskie dzieci wiersza Jana Lechonia. Następnie goście honorowi wbili gwoździe w sztandar, a uczestnicy złożyli podpisy w Księdze pamiątkowej. Uroczystość została udokumentowana zdjęciem, które „Syrena” planowała opublikować w kolejnym numerze<sup>47</sup>.

#### POLONIJNE UROCZYSTOŚCI ŚWIĘTA KONSTYTUCJI 3 MAJA W RELACJACH TYGODNIKA „SYRENA”

W numerze 167 tygodnik donosił o uroczystościach w Le Mans, zorganizowanych przez Zarząd Koła Rezerwistów i byłych Wojskowych. Program obejmował mszę św. w intencji Polski i poległych za nią żołnierzy, odprawioną w kościele Notre Dame de la Couture. Następnie odbył się pochód z wieńcami i sztandarami do pomnika Zwycięstwa, gdzie wysłuchano przemówienia prezesa Wawrzyniaka. Wydarzenie zakończyło się projekcją filmu zorganizowaną przez stowarzyszenie „Les Amis de la Pologne”<sup>48</sup>.

Kolejne relacje z obchodów 3 Maja w Paryżu zostały zamieszczone w numerze 168 z 21 kwietnia 1951 r. Materiał źródłowy wspomina o nabożeństwie w „kościelach polskich” oraz akademię w dużej sali Cercle Militaire przy Place St-Augustin. Organizatorem uroczystości był Polski Związek Obrony Ojczyzny (Okręg Paryż). W tym samym numerze przedstawiono również plany obchodów rocznicy 3 Maja w Alzacji, które miały się odbyć w miejscowości Théodore. Decyzja o wyborze miejsca zapadła podczas zebrania przedstawicieli różnych organizacji, w tym IX Okręgu Polskiego Zjednoczenia Katolickiego, Okręgu CZP Alzacja, XI Okręgu Rezerwistów i byłych Wojskowych Alzacja, Koła Grenadierów SPK Mulhouse, Hufca Harcerzy Alzacja, Koła

<sup>47</sup> „Syrena” nr 168, 21 kwietnia 1951, s. 3.

<sup>48</sup> „Syrena” nr 167, 14 kwietnia 1951, s. 3.

Rezerwistów i byłych Wojskowych Théodore oraz Komitetu Niezależnych Towarzystw Miejsowych Théodore. W programie przewidziano obecność pocztów sztandarowych, nabożeństwo oraz uroczystą akademię, a także zbiórkę funduszy na rzecz polskiego szkolnictwa we Francji<sup>49</sup>.

#### DUSZPASTERSTWO KOMBATANTÓW

Duszpasterstwo Kombatantów stanowiło istotny element życia religijnego diaspory polskiej we Francji, a tygodnik polonijny „Syrena” odegrał istotną rolę w upowszechnianiu tej tematyki. Periodyk ten informował o ważnych wydarzeniach religijnych.

W numerze 79 z 7 sierpnia 1949 r. opublikowano tekst stanowiący zaproszenie rektora Polskiej Misji Katolickiej we Francji na Zjazd Katolicki do Bruay, zorganizowany z okazji 25-lecia Polskiego Zjednoczenia Katolickiego we Francji. Centralnym punktem zjazdu miała być msza św. w intencji wszystkich rodaków we Francji, odprawiona przez biskupa Józefa Gawlinę, pełniącego funkcję Biskupa Polskiego Wychodźstwa. Na wydarzeniu zapowiedzieli swoją obecność zarówno księża francuscy, jak i przedstawiciele władz francuskich. W tekście szczególnie podkreślono głęboką religijność Polaków, wskazując, że siłą narodu polskiego od zawsze była wiara. Artykuł ten, opublikowany na stronach 3-4, stanowił istotny głos w dyskusji na temat roli duszpasterstwa w życiu polskiej emigracji<sup>50</sup>.

Wcześniej, w numerze 57 z 6 marca 1949 r., „Syrena” poinformowała o nominacji arcybiskupa Gawliny na protektora emigracji polskiej. Decyzja ta podjęta przez Stolicę Apostolską 28 stycznia 1949 r., miała ogromne znaczenie w kontekście ówczesnej sytuacji politycznej w Polsce, gdzie Kościół katolicki był poddawany silnym naciskom ze strony władz komunistycznych<sup>51</sup>.

List biskupa Józefa Gawliny do ks. rektora Kwaśnego, datowany na 15 lutego 1949 r., przechowywany w Archiwum Polskiej Misji Katolickiej we Francji, stanowi kolejne źródło informacji na temat tej nominacji. W liście tym biskup podkreślał, że objęcie urzędu Protektora emigracji polskiej było odpowiedzialnością na troskę Stolicy Apostolskiej o „dobro moralne i religijne Polaków rozsianych po całym świecie”. Gawlina zdawał sobie sprawę z trudności związanych z tym zadaniem, zwłaszcza w kontekście „ideowych, politycznych

<sup>49</sup> „Syrena” nr 168, 21 kwietnia 1951, s. 3.

<sup>50</sup> „Syrena” nr 79, 7 sierpnia 1949, s. 6-7.

<sup>51</sup> „Syrena” nr 57, 6 marca 1949, s. 7.

i finansowych wyzwań”, jakie napotykała polska emigracja. W liście zaproponował zwołanie zebrania wszystkich księży wikariuszy generalnych i rektorów misji w Paryżu pod koniec kwietnia 1949 r., aby opracować wspólny program działania. To spotkanie miało na celu zintegrowanie wysiłków duszpasterskich i zapewnienie skutecznej opieki duchowej nad Polakami na emigracji<sup>52</sup>.

### DOM KOMBATANTA

Tygodnik „Syrena” pełnił ważną rolę w dokumentowaniu i upowszechnianiu wiadomości o działalności Domu Kombatanta, zarówno w Lille, jak i w Paryżu. Gazeta nie tylko informowała o funkcjonowaniu tych instytucji, ale także dokumentowała uroczystości rocznicowe czy wydarzenia kulturalne.

Istotnym aspektem badań nad historią domów kombatanta jest dokumentacja dotycząca Domu Kombatanta im. Generała Władysława Andersa w Paryżu, zakupionego 24 września 1948 r. Losy tej instytucji zostały szczegółowo opisane w książce Hanny Olejniczak-Zaworonko. Autorka we wstępie konstatuje: „W trosce o to, aby dokumenty dotyczące działalności SPK i życia byłych żołnierzy nie dostały się do rąk Służby Bezpieczeństwa, kolejni prezesi sprzed 1989 r. sukcesywnie je niszczyli”<sup>53</sup>.

W związku z powyższym tygodnik polonijny „Syrena” jest dzisiaj bardzo cennym źródłem informacji na temat działalności Domu Kombatanta we Francji, stanowiąc kronikarski zapis jego historii. W numerze 73 z 26 czerwca 1949 r. opisano przychodnię lekarską i dentystyczną funkcjonującą w Domu Kombatanta w Lille. Przychodnia oferowała usługi medyczne w określonych dniach tygodnia, co świadczyło o trosce o zdrowie i dobrostan byłych żołnierzy oraz ich rodzin. W tym samym numerze wzmiankowano również możliwość podjęcia nauki w College Technique w Nîmes, placówce oferującej kursy zawodowe i handlowe, co stanowiło istotny element wsparcia edukacyjnego dla polskiej młodzieży<sup>54</sup>.

---

<sup>52</sup> APMK, zespół 1, sygn. B. IV. 1, k. 1–2.

<sup>53</sup> H. OLEJNICZAK-ZAWORONKO, *Dom Kombatanta Polskiego im. Gen. Władysława Andersa w Paryżu. Dzieje Stowarzyszenia byłych Polskich Kombatantów i ich rodzin we Francji. Fotograficzna dokumentacja wojennych losów ich członków*, Warszawa: Narodowy Instytut Polskiego Dziedzictwa Kulturowego za Granicą „Polonika” 2018, s. 15.

<sup>54</sup> „Syrena” nr 73, 26 czerwca 1949, s. 6–7.

Kolejnym istotnym źródłem informacji jest numer 79 z 7 sierpnia 1949 r., w którym opisano uroczystą akademię z okazji piątej rocznicy Powstania Warszawskiego, zorganizowaną w Domu Kombatanta w Lille przez tamtejszy Oddział Koła byłych Żołnierzy Armii Krajowej. Uroczystość rozpoczął prof. Cybulski, a następnie przemówienie wygłosił delegat Okręgu Francja, Stanisław Zadrożny, który poruszył kwestię stosunku Rosji do Powstania Warszawskiego. Część artystyczna obejmowała występy chóru SPK w Lannoy, który odśpiewał pieśni patriotyczne oraz zaprezentował inscenizację fragmentu utworu Stanisława Wyspiańskiego pt. *Kazimierz Wielki*. W programie znalazły się także deklamacje wierszy oraz występ śpiewaka, choć, jak zauważono w artykule, niektóre fragmenty jego występu „odbiegały od nastroju uroczystości”. W kontekście braku innych źródeł archiwalnych, doniesienia „Syreny” nabierają szczególnej wartości jako świadectwo historii polskiego kombatantstwa i życia społecznego we Francji<sup>55</sup>.

#### „LISTY DO REDAKCJI” – ANALIZA KORESPONDENCJI W TYGODNIKU „SYRENA”

W kontekście omawianych materiałów źródłowych szczególną uwagę zwraca rubryka „Listy do Redakcji”. W numerze 78 z 31 lipca 1949 r. znalazły się dwa listy, z których pierwszy został napisany przez członka Stowarzyszenia Polskich Kombatantów. Autor podkreślił, że „Syrena” jest dla niego szczególnym pismem, nie tylko ze względu na przynależność do wspomnianego stowarzyszenia, ale także z uwagi na wysoką jakość merytoryczną gazety. Jednocześnie wyraził krytykę dotyczącą niewystarczającej liczby tekstów poświęconych sztuce, przeprasząc za swoje uwagi. Drugi list, autorstwa byłego żołnierza, stanowił entuzjastyczną pochwałę „Syreny” jako pisma integrującego polskie środowisko kombatanckie. Według niego tygodnik wyróżnia się na tle innych pism polonijnych, które często wznecają niepotrzebne konflikty. Warto zwrócić uwagę na literacki styl tego listu, który nadaje mu charakter opowiadania<sup>56</sup>.

W numerze 80 z 14 sierpnia 1949 r. rubryka „Listy do Redakcji” zawierała dwa listy. Pierwszy z nich był podziękowaniem za książkę przesłaną jako nagroda za rozwiązanie zadań z numeru 73 „Syreny”. Autor listu docenił zarówno treść książki, jak i sposób przedstawienia wydarzeń przez jej autora.

<sup>55</sup> „Syrena” nr 79, 7 sierpnia 1949, s. 6-7.

<sup>56</sup> „Syrena” nr 78, 31 lipca 1949, s. 6-7.

Drugi list zwracał uwagę na brak korespondencji od Polaków w rubryce listów. Autor wyraził zaniepokojenie, że w porównaniu z innymi gazetami europejskimi, w których często publikowano listy Czechów, Bułgarów czy Jugosłowian, polskie głosy były niemal nieobecne. Podkreślił, że rubryka ta przyciąga wielu czytelników i wyraził nadzieję, że redakcja nie poczuje się urażona jego uwagą. Redakcja w odpowiedzi poparła jego opinię, przypominając, że podobne stanowisko prezentowała już wcześniej w innych numerach „Syreny”<sup>57</sup>.

Numer 167 z 14 kwietnia 1951 r. zawierał list byłego kapelana Wojsk Polskich, który odnosił się do zarzutów wobec pisma „Polska Wierna”. Autor podkreślił, że pismo to zawsze pozostawało niezależne i ściśle związane z Polską Misją Katolicką we Francji. W liście poruszono problem podziałów ideologicznych wśród Polonii na emigracji oraz skrytykowano agresywne ataki innych pism na swoich przeciwników. Autor zasugerował, że „Polska Wierna” wybrała drogę unikania konfliktów politycznych, koncentrując się na misji religijnej. Podkreślił, że pismo pozostało wierne swoim wartościom, nie angażując się w bezpośrednie odpowiedzi na prowokacje<sup>58</sup>.

#### ZAKOŃCZENIE

Reasumując należy stwierdzić, że tygodnik „Syrena” stanowił istotne źródło informacji na temat działalności polonijnych organizacji kombatanckich we Francji, pełniąc rolę kronikarskich zapisów ich działalności. Dokumentował aktywność takich organizacji, jak Zjednoczenie Polskiego Uchodźstwa Wojennego, Związek Rezerwistów i byłych Wojskowych Polskich we Francji, Federacja Polskich Związków Obrońców Ojczyzny, Polska Organizacja Walki o Niepodległość oraz Koło Grenadierów. Szczególną uwagę poświęcono Brygadzie Grenadierów, która stanowiła integralną część 4. Dywizji Piechoty, kontynuując tradycje 1. Dywizji Grenadierów, sformowanej we Francji w 1940 r. i walczącej na terenach Alzacji oraz Lotaryngii. W tekście zauważono, że także archiwa zgromadzone w Polskiej Misji Katolickiej stanowią cenne źródło wiedzy na temat działalności tych organizacji, gdzie zgromadzone są dokumenty organizacyjne, korespondencja i protokoły.

W kontekście przytoczonych materiałów źródłowych można stwierdzić, że Związek Rezerwistów stał się jednym z liderów polskiej społeczności komba-

<sup>57</sup> „Syrena” nr 80, 14 sierpnia 1949, s. 5.

<sup>58</sup> „Syrena” nr 167, 14 kwietnia 1951, s. 3.

tanckiej we Francji. Z kolei Federacja Polskich Związków Obrońców Ojczyzny koordynowała działalność stowarzyszeń byłych wojskowych. Na łamach „Syreny” relacjonowano liczne uroczystości kombatanckie, takie jak Święto Żołnierza Polskiego, rocznice walk polskich we Francji w czerwcu 1940 r., czy ceremonie poświęcenia sztandarów organizacji kombatanckich. Szczególne miejsce zajmowały kombatanckie obchody Święta 3 Maja, organizowane w różnych regionach Francji.

Na podstawie analizy historycznej można zauważyć, że dzięki szczegółowym opisom i relacjom „Syrena” jest ciekawym materiałem źródłowym. Rubryka „Listy do Redakcji” daje podstawę do stwierdzenia, że tygodnik ten stał się niezastąpionym źródłem wiedzy o życiu i tradycjach polskiej diaspory kombatanckiej we Francji. Niewątpliwie gazeta kształtowała pamięć historyczną i wspierała tożsamość narodową diaspory polonijnej. Periodyk dokumentował również działalność Domu Kombatanta w Lille i Paryżu oraz zaangażowanie w duszpasterstwo polonijnym, którego kombatancki byli ważną częścią. Współpraca tych środowisk z rektorami Polskiej Misji Katolickiej stała się ich stałym elementem działalności.

## BIBLIOGRAFIA

### ŹRÓDŁA ARCHIWALNE

#### Archiwum Polskiej Misji Katolickiej we Francji [APMK]

Zespół I, sygnatury:

E. VII. Polskie organizacje wojskowe we Francji

E. VII. 1. Polska Wojskowa Misja Likwidacyjna [PWML] we Francji jej współpraca z PMK we Francji, 1945-1948

E. VII. 2. Stowarzyszenie Polskich Kombatantów we Francji

E. VII. 2. 4. Stowarzyszenie byłych Kombatantów (Polskich) we Francji. Paryż, 1950-1977

E. VII. 2. 5. Maison des Anciens Combatants Polonais à Lille; Apel na rzecz Domu Polskiego Kombatanta w Lille

E. VII. 3. Polski Związek Inwalidów Wojennych we Francji (Union des Mutilés de Guerre Polonais en France) 1946-1982

E. VII. 4. Komitet Organizacyjny Kol. „Starych Grenadierów”; Związek b. Żołnierzy 2. Dywizji Strzelców Pieszych we Francji

E. VII. 5. Związek Rezerwistów i b. Wojskowych we Francji (zał. 1928) (Association des Anciens Combattants Polonais en France), 1945-1948, 1953, 1955, 1964, 1970, 1974-1977, 1981-1984, 1988. 1993-1994

E. VII. 6. Inne organizacje wojskowe

E. VII. 6. 3. Federacja Polskich Obrońców Ojczyzny

E. VII. 6. 4. Zjednoczenie Polskiego Uchodźstwa we Francji

## ŹRÓDŁA DRUKOWANE

„Syrena”. Tygodnik Wolnych Polaków 1949-1951

## OPRACOWANIA

- CZAK T., SMOLIŃSKI J., *1 Dywizja Grenadierów w kampanii francuskiej 1940 roku*, Warszawa–Pruszków: Ulmak 1998.
- CZARNOWSKI R., *Zasób archiwalny Polskiej Misji Katolickiej we Francji. Inwentarze*, t. 1, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe i Edukacyjne SBP 2021.
- CZARNOWSKI R., *Archiwum Polskiej Misji Katolickiej w Paryżu*, Pelplin: Bernardinum 2020.
- CZARNOWSKI R., *Duszpasterstwo polskie we Francji i jego rola w podtrzymywaniu tożsamości narodowej w latach 1918-1939*, [w:] *XL Sesja Stałej Konferencji Muzeów, Archiwów i Bibliotek Polskich na Zachodzie*, Paryż–Warszawa 2019, s. 31-50.
- CZARNOWSKI R., *Duszpasterstwo rodzin polskich we Francji w kontekście historyczno-pastoralnym*, [w:] *Budowanie więzi w małżeństwie i w rodzinie a emigracja. Teoria i praktyka*, red. G. Koszałka, J. Młyński, Warszawa: Instytut Papieża Jana Pawła II 2018, s. 25-35.
- CZARNOWSKI R., *Kombatanci jako liderzy emigracji polskiej w świetle polonijnych francuskich źródeł archiwalnych*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe i Edukacyjne SBP 2024.
- CZARNOWSKI R., *Polityka ks. Franciszka Cegielki wobec ambasady Polski Ludowej w Paryżu*, [w:] *XXXVIII Sesja Stałej Konferencji Muzeów, Archiwów i Bibliotek Polskich na Zachodzie. Materiały do biografii polskich emigrantów w zbiorach instytucji członkowskich MAB. Politycy i artyści*, Londyn–Warszawa: Polski Ośrodek Społeczno-Kulturalny 2017, s. 161-176.
- CZARNOWSKI R., *Repatriacja i reemigracja Polaków z Francji do Polski w latach 1946-1948 na łamach prasy polonijnej „Narodowiec” i „Gazeta Polska”*, [w:] *Wokół „Katechizmu Biblioteki” Paula Ladewiga*, [t.] 3, red. Z. Gębołyś, K. Wodniak, Bydgoszcz: Wydawnictwo Kazimierza Wielkiego/UKW 2024, s. 139-154.
- CZARNOWSKI R., *Stulecie wspólnot polonijnych we Francji w dokumentacji Polskiej Misji Katolickiej*, [w:] *Materiały XLI Stałej Konferencji Muzeów, Archiwów i Bibliotek Polskich na Zachodzie. 100-lecie niepodległości Polski z perspektywy zbiorów i działalności instytucji zrzeszonych w MAB*, red. E.T. Kowalska, Londyn–Warszawa 2023, s. 89-118.
- GIRZYŃSKI Z., *Walka o wpływy wśród Polonii we Francji w latach 1945-1952*, [w:] *Ze studiów nad polskim dziedzictwem w świecie. Księga dedykowana Profesorowi Edmundowi Gogolewskiemu*, red. L. Nowak, M. Szczerbiński, Gorzów Wielkopolski: Wydawnictwo Naukowe AJP 2002, s. 65-80.
- GRUSZYŃSKI J., *Spółeczność polska we Francji w latach 1918-1978. Problemy integracyjne trzech pokoleń*, Warszawa: PWN 1981.
- KĘDZIORA L., *Polskie organizacje kombatanckie we Francji w latach 1945-1976*, Warszawa: Difin 2013.
- LINOWSKI J., *Trudne powroty. Losy żołnierzy polskich na Zachodzie 1945-1949*, Warszawa: Wydawnictwo MON 1987.
- MARKIEWICZ W., *Przeobrażenia świadomości narodowej reemigrantów polskich z Francji*, Poznań: Wydawnictwo Poznańskie 1960.



- OLEJNICZAK-ZAWORONKO H., *Dom Kombatanta Polskiego im. Gen. Władysława Andersa w Paryżu. Dzieje Stowarzyszenia byłych Polskich Kombatantów i ich rodzin we Francji. Fotograficzna dokumentacja wojennych losów ich członków*, Warszawa: Narodowy Instytut Polskiego Dziedzictwa Kulturowego za Granicą „Polonika” 2018.
- PONTY J., *L'Apport des témoignages à l'histoire de la Résistance polonaise en France: F2 et POWN*, „Revue des études slaves” 75(2004), nr 2, s. 297-305.
- PONTY J., *Un enjeu des relations franco-polonaises: l'immigration collective et le retour en Pologne (1919-1948)*, [w:] *Les relations entre la France et la Pologne au XX siècle*, red. B. Michel, J. Łaptos, Kraków: Eventus 2002, s. 95-105.
- SĘKOWSKI P., *Działalność przedstawicieli dyplomatycznych i konsularnych władz warszawskich Rzeczypospolitej Polskiej we Francji w latach 1944–1947*, „Dzieje Najnowsze” 44(2012), nr 3, s. 93-107.
- SĘKOWSKI P., *Francja wobec polskich uchodźców wojennych i dipisów w pierwszych latach po drugiej wojnie światowej*, „Dzieje Najnowsze” 46(2014), nr 2, s. 71-83.
- ŚLADKOWSKI W., *Polacy we Francji*, Lublin: Polonia 1985.
- TURAJCZYK L., *Polonijne organizacje społeczno-polityczne we Francji i ich postawa wobec powrotu emigracji zarobkowej do kraju, 1945-1948*, [w:] *Materiały i studia z najnowszej historii Polski*, t. 3, Warszawa: PWN 1967, s. 45-62.
- TURAJCZYK L., *Społeczno-polityczne organizacje polskie we Francji w latach 1944-1948*, Warszawa: Książka i Wiedza 1978.
- WYRWA T., *Pierwsze lata PRL w raportach dyplomatów francuskich*, „Zeszyty Historyczne” 1985, z. 71, s. 194-212.

#### DZIAŁALNOŚĆ POLONIJNYCH ORGANIZACJI KOMBATANCKICH WE FRANCJI NA ŁAMACH TYGODNIKA „SYRENA”

##### Streszczenie

Artykuł koncentruje się na roli tygodnika „Syrena” jako głosu polonijnych organizacji kombatanckich we Francji, dokumentującego ich działalność. Periodyk relacjonował aktywność takich organizacji, jak Zjednoczenie Polskiego Uchodźstwa Wojennego, Związek Rezerwistów i byłych Wojskowych Polskich we Francji, Federacja Polskich Związków Obrońców Ojczyzny, Polska Organizacja Walki o Niepodległość (POWN) oraz Koło Grenadierów. W konfrontacji z dokumentacją archiwalną Polskiej Misji Katolickiej we Francji ukazano rozwój tych organizacji oraz ich wpływ na życie społeczne, kulturowe i polityczne polskiej emigracji. Szczególne miejsce zajmowała Brygada Grenadierów, będąca częścią 4. Dywizji Piechoty i kontynuująca tradycje 1. Dywizji Grenadierów, która walczyła w Alzacji i Lotaryngii. „Syrena” pełniła funkcję kroniki, dokumentując uroczystości kombatanckie, takie jak Święto Żołnierza Polskiego czy poświęcenie sztandarów lub obchody Święta 3 Maja. Periodyk dokumentował również działalność Domu Kombatanta w Lille i Paryżu oraz zaangażowanie w duszpasterstwie polonijnym, którego kombatanci byli ważną częścią.

**Słowa kluczowe:** tygodnik „Syrena”; Zjednoczenie Uchodźstwa Wojennego w Paryżu; Federacja Polskich Obrońców Ojczyzny; Polska Organizacja Walki o Niepodległość; Stowarzyszenie Polskich Kombatantów; uroczystości kombatanckie; Dom Kombatanta

#### ACTIVITIES OF POLISH VETERANS' ORGANISATIONS IN FRANCE PORTRAYED IN SYRENA WEEKLY

### Summary

The article focuses on the role of *Syrena* weekly as the voice of Polish veterans' organisations in France. The magazine documented and recorded the activity of organisations such as the Union of Polish War Refugees, Association of Reservists and Former Polish Military Personnel in France, Federation of Polish Defenders of the Fatherland, Polish Organisation for the Struggle for Independence, and the Grenadier Society. The development of these organisations and their impact on the social, cultural and political life of the Polish Diaspora is presented on the basis of archival records of the Polish Catholic Mission in France. A special emphasis is given to the Grenadier Brigade, part of the 4th Infantry Division continuing the traditions of the 1st Grenadier Division, which fought in Alsace and Lorraine. Moreover, *Syrena* chronicled veterans' celebrations such as the Day of the Polish Serviceman, dedications of military standards and the Third of May celebrations. The weekly furthermore documented the operations of the Veterans Homes in Lille and in Paris and pastoral care for the Polish Diaspora, with army veterans playing a significant role.

**Keywords:** *Syrena* weekly; Union of Polish War Refugees in Paris; Federation of Polish Defenders of the Fatherland; Polish Organisation for the Struggle for Independence; Association of Polish Veterans; veterans' celebrations; Veterans Home